

Sociální kapitál jako faktor ovlivňující regionální disparity a regionální rozvoj (SOFARR)

Evidenční číslo projektu

WD-13-07-1

Doba řešení projektu

1.4.2007 - 31.12.2011

Souhrnná zpráva za dílčí cíl DC004

**Analýza souvislostí mezi aspekty sociálního kapitálu
(důvěra, normy, sociální sítě) a lidského kapitálu (vzdělání...)
s ohledem na teritoriální kontext,
v němž nositelé těchto typů kapitálu žijí**

odpovídá řešitelský tým

Sociologického ústavu Akademie věd České republiky

Leden 2009

Zpráva z reprezentativního dotazníkového šetření populace ČR

Souhrnná zpráva za dílčí cíl DC004

Jana Stachová, Daniel Čermák

1. Úvod

Souhrnná zpráva z dotazníkového šetření sociálního kapitálu v České republice provedeného ve druhém roce řešení projektu SOFARR, je věnována několika aspektům souvislostí sociálního kapitálu. V první řadě vztahu mezi sociálním kapitálem a sociodemografickými charakteristikami jednotlivců (lidský kapitál, ekonomické postavení, věk), dále souvislosti sociálního kapitálu a teritoriálních faktorů - regionu (region na úrovni NUTS2) a velikosti obce (místa bydliště).

Na základě studia odborné literatury a veřejně přístupných datových archivů byla provedena rešerše existujících dotazníků použitých pro výzkumy sociálního kapitálu a byla studována. Na jejím základě byl vytvořen koncept baterie otázek. Byl uspořádán workshop řešitelského týmu Sociologického ústavu, na kterém byla připravena pilotní verze této baterie. Pilotní verze byla testována na vzorku respondentů a na základě pilotáže byla baterie otázek upravena do finální podoby. Dotazník byl zformátován a upraven do finální podoby a byly vytisknuty instrukce pro tazatele. Tazatelé Centra pro výzkum veřejného mínění, které je součástí Sociologického ústavu AV ČR, provedli vlastní šetření. Byla provedena kontrola správnosti a úplnosti dat a byly vytvořeny vyčištěné datové soubory ve formátu vhodném pro další statistické zpracování.

Zpracované statistické analýzy datového souboru a jejich výstupy byly prezentované formou příspěvku na mezinárodní konferenci Social Capital Foundation. Dále jsou tyto výsledky zpracovávány do monografie v edici Sociologické studie a do vědecké stati, která bude nabídnuta odbornému časopisu.

Samotná analýza je založena na datovém souboru z reprezentativního kvótního šetření populace České republiky. Sběr dat proběhl v dubnu 2008 dotazníkovým šetřením na reprezentativním souboru občanů České republiky starších 15 let a uskutečnilo se formou formalizovaných standardizovaných rozhovorů. Výběr reprezentativního souboru 1018 občanů byl kvótní vzhledem k pohlaví, věku, vzdělání, velikosti sídla a regionu NUTS2. Do tohoto pravidelného omnibusové šetření Centra pro výzkum veřejného mínění byla zařazena baterie otázek o sociálním kapitálu. Dílčím cílem projektu, v rámci něhož baterie otázek na sociální kapitál vznikla, je na základě dotazníkového reprezentativního šetření provést analýzu souvislostí mezi aspekty sociálního kapitálu (důvěra, normy, sociální sítě) a lidským kapitálem (vzdělání) s ohledem na teritoriální kontext, v němž nositelé těchto typů kapitálu žijí.

Index sociálního kapitálu používaný v analýze byl vytvořen pomocí několika desítek otázek dotazníku, rozdělených do několika dimenzí (důvěra a reciprocita, sociální sítě, občanská angažovanost, sounáležitost s místem). Takto vytvořený index sociálního kapitálu je inspirován měřením sociálního kapitálu Národního statistického úřadu ve Velké Británii (Harper, Kelly 2003) a přizpůsoben českým podmínkám. Předpokladem jsou podobné vztahy mezi sociálním kapitálem a sociodemografickými proměnnými, které byly zjištěny v západních zemích. Analýzou byly testovány následující hypotézy:

1/ Sociální kapitál na individuální hladině závisí na stupni dosaženého vzdělání a ekonomickém statusu. Lidé s vyšším stupněm dosaženého vzdělání a s vyšším sociálním statusem budou dosahovat vyšší úrovně sociálního kapitálu (srovnej Halpern 2005, Stolle 2004, Hart, Dekker 2003).

2/ Existují rozdíly v dosažené hladině sociálního kapitálu podle věku. Existuje rozdíl mezi mladými a staršími lidmi (srovnej Whiting, Harper 2003), sociální kapitál stoupá s věkem do určitého bodu a pak začíná opět klesat (srovnej Goetz, Rupasingha 2006).

3/ Existuje teritoriální diference sociálního kapitálu. V regionech charakterizovaných horšími sociálními a ekonomickými podmínkami (měřeno příslušnými indikátory) bude naměřena nižší hladina sociálního kapitálu.

4/ Existuje diferenciacie sociálního kapitálu podle velikosti sídla, tedy počtu obyvatel obce. Hladina sociálního kapitál se snižuje s narůstající velikostí obce.

2. Výsledky statistické analýzy - sociální kapitál v České republice

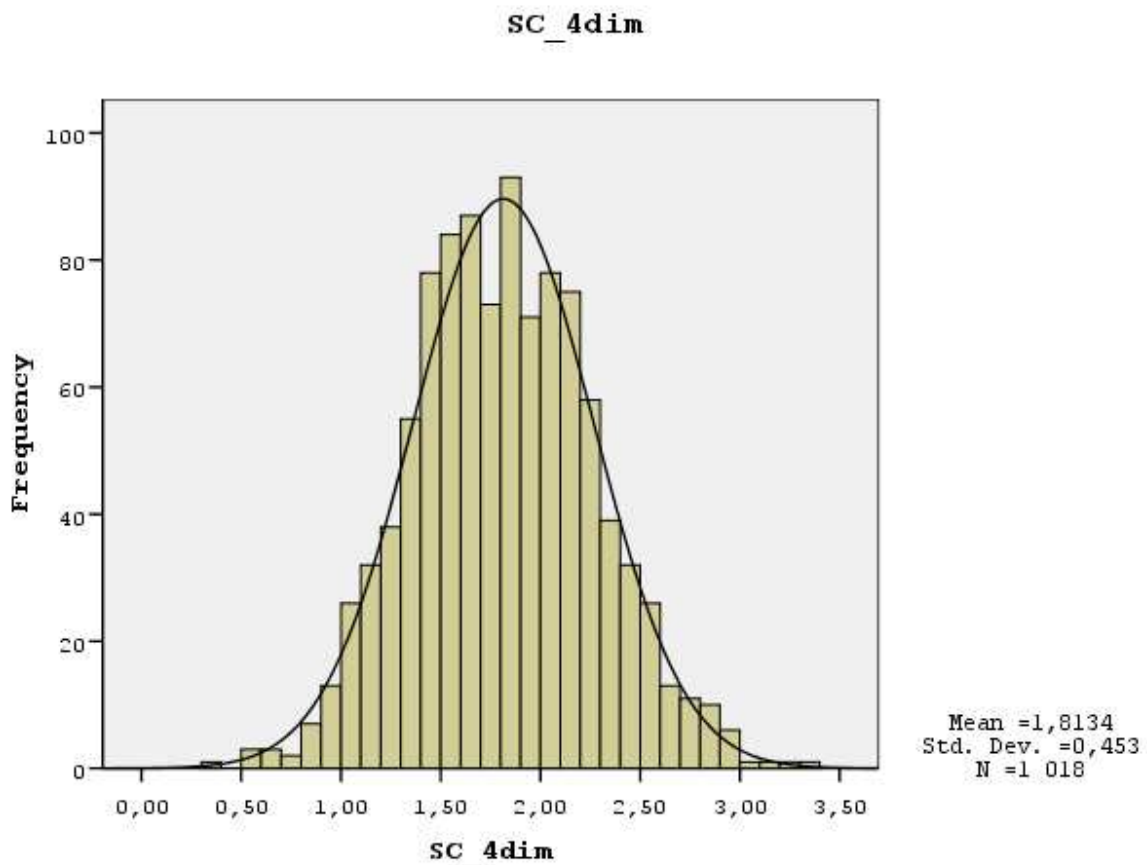
Výsledky základní frekvenční analýzy jednotlivých otázek z dotazníku jsou uvedené v číselníku (viz příloha). Číselník obsahuje znění otázek, předepsané odpovědi a frekvence získaných odpovědí vyjádřených v procentech. U baterií otázek, s odpověďmi na škále, je uvedena také průměrná hodnota škály v celém souboru (bez těch respondentů, kteří nevěděli, jakou hodnotu škály zvolit nebo neodpověděli vůbec).

V analýze souvislostí mezi indexem sociálního kapitálu a dalšími proměnnými byla využita metoda analýzy rozptylu s využitím Tukeyova HSD testu mnohonásobného porovnávání. Výsledky analýzy rozptylu jsou zobrazené v grafech (boxplotech).

Index sociálního kapitálu zahrnuje čtyři dimenze (důvěra a reciprocita, sociální sítě, občanská angažovanost, sounáležitost s místem), a nabývá hodnot od jedné (nízká hladina) do 4 (vysoká hladina). V grafech jsou uvedeny průměrné hodnoty indexu sociálního kapitálu v závislosti na jednotlivých proměnných. Tato úvodní analýza slouží k pochopení sociodemografickému a teritoriálnímu pozadí vytváření sociálního kapitálu v České republice.

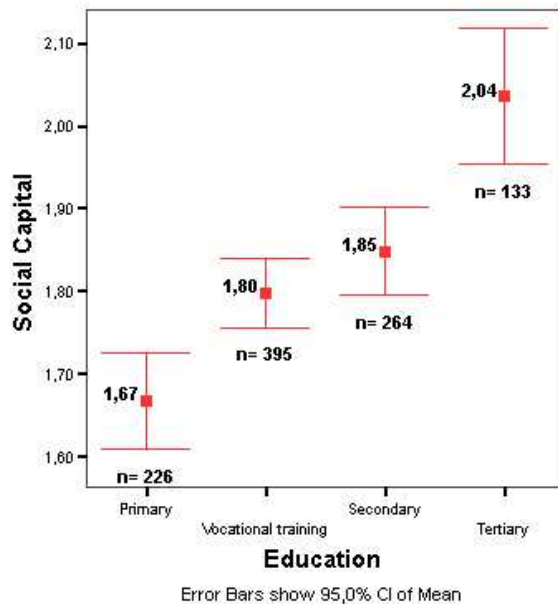
V následujícím grafu je uvedené rozložení sociálního kapitálu v české populaci. Z následujícího grafu je možné vidět, že se toto rozložení přibližuje rozložení normálnímu, stejně tak se normálnímu rozložení přibližuje rozložení všech jednotlivých dimenzí.

Graf 1 Rozložení hodnot indexu sociálního kapitálu v české populaci

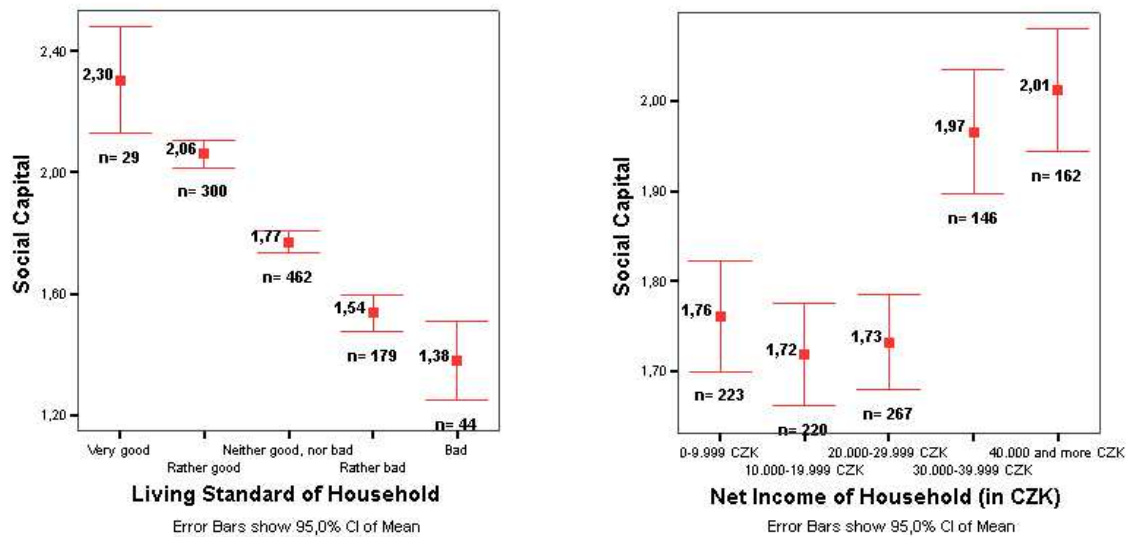
Sociální kapitál vzrůstá s dosaženým vzděláním (viz Graf 2). Navíc lidé s vysokoškolským vzděláním se významně liší od lidí se vzděláním základním, vyučených a lidí se středoškolským vzděláním. Signifikantní rozdíl je i mezi lidmi se základním vzděláním na straně jedné, a vyučenými a středoškoláky na straně druhé.

Graf 2 Sociální kapitál v závislosti na vzdělání

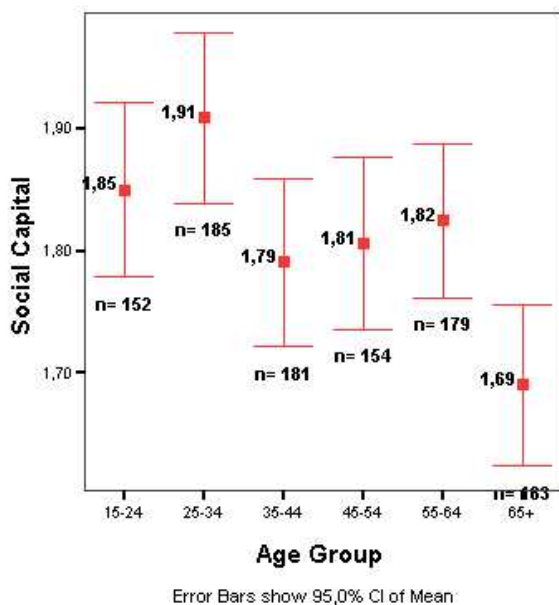
Další graf ilustruje vztah mezi sociálním kapitálem a subjektivním vnímáním životní úrovně. Lidé nespokojení s životní úrovní svojí domácnosti mají nižší sociální kapitál (Graf 3). Co se týče objektivního měření ekonomické situace jednotlivce, lidé s vysokými příjmy mají vysokou hladinu sociálního kapitálu a signifikantně se liší od zbytku populace (Graf 4).

Grafy 3 a 4 Sociální kapitál v závislosti na subjektivní životní úrovni a na příjmu

Co se týče věku nelze plně potvrdit hypotézu o stoupání hladiny sociálního kapitálu s věkem. Hodnota indexu sociálního kapitálu sice s věkem narůstá (Graf 5), nicméně rozdíly mezi věkovými skupinami nejsou vždy signifikantní. Přesto však je možné vysledovat některé rozdíly, významně se od sebe liší lidé ve věkové skupině 15-34 let s lidé starší 65 let.

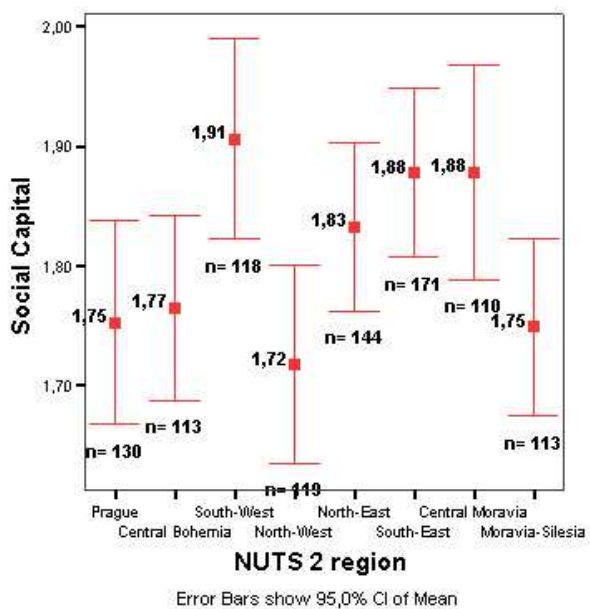
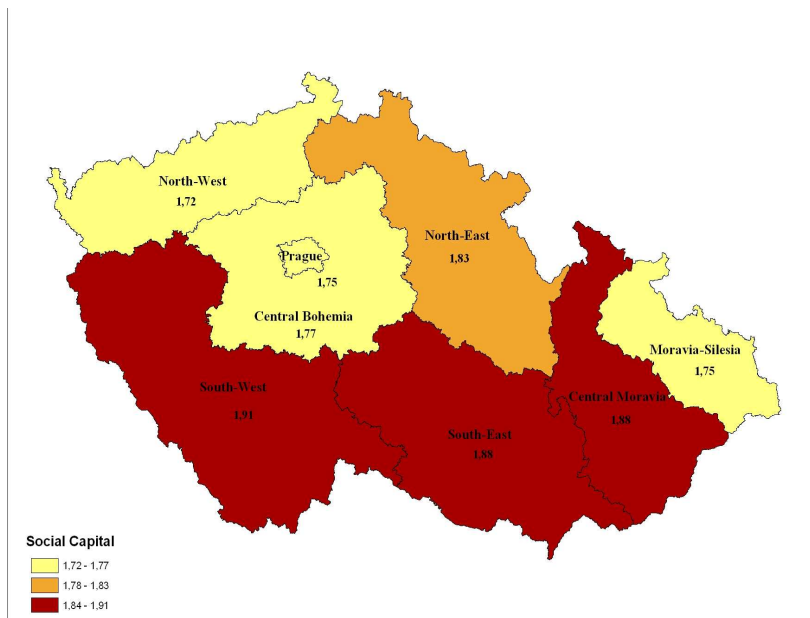
Graf 5 Sociální kapitál v závislosti na věku

Co se týče regionálního rozložení sociálního kapitálu, umožnil datový soubor pouze porovnání na hladině osmi regionů NUTS2, za něž jsou data reprezentativní. Graf ukazuje, že na této úrovni je Česká republika v sociálním kapitálu homogenní. Nicméně regiony Jihozápad (nejvyšší sociální kapitál) a Severozápad (nejnižší sociální kapitál) se od sebe navzájem významně liší (Graf 6 a obrázek 1). Částečně jen se tedy potvrzuje hypotéza o regionální diferenciaci sociálního kapitálu. Severozápad je vysoce urbanizovaný region charakterizovaný vysokou nezaměstnaností, špatnou socioekonomickou situací a rozsáhlém vysídlení obyvatel po druhé světové válce. Na druhé straně Jihozápad je region, který netrpí žádnými strukturálními rozvojovými problémy a jeho socioekonomická struktura je příznivá.

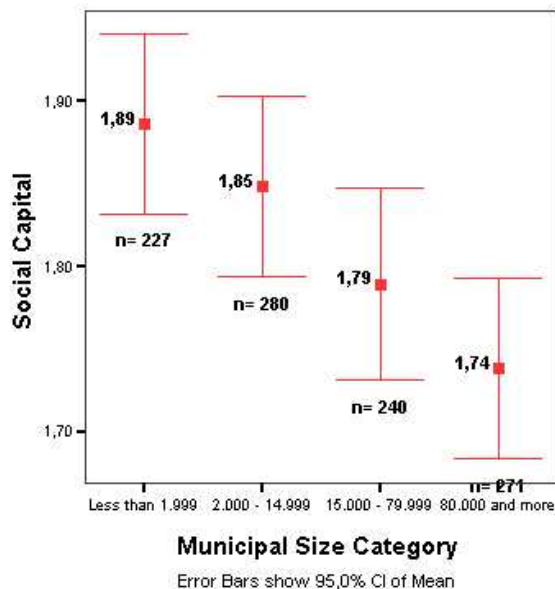

Obrázek 1 a graf 6 Sociální kapitál v regionech NUTS 2

Konečně sociální kapitál klesá s rostoucí velikostí obce, z grafu je možné usuzovat na rostoucí trend, nicméně rozdíly mezi velikostními kategoriemi nejsou vždy signifikantní. Statisticky významný rozdíl je možné sledovat mezi velikostními kategoriemi 0-1999 a 2000 – 14999 obyvatel na straně jedné a městy s více než 80 000 obyvateli na straně druhé. Lidé v nejmenších obcích pak mají nejvyšší průměrnou hodnotu indexu sociálního kapitálu vůbec.

Graf 7 Sociální kapitál v závislosti na velikosti obce

3. Závěr

Sociální kapitál významně koreluje se ekonomickou situací jednotlivce, čím vyšší je subjektivní životní úroveň nebo příjem, tím vyšší je hodnota indexu sociálního kapitálu. Stejná závislost byla prokázána i u proměnné nejvyšší dosažené vzdělání, lidé s vyšším stupněm vzdělání disponují vyšším sociálním kapitálem. Dále byly identifikovány významné rozdíly mezi mladými a staršími lidmi. Přestože byl nalezen trend podobný tomu uvedenému v hypotéze, tedy že sociální kapitál nejprve

s věkem stoupá a v určitém bodě začne opět klesat, nebyl této trend statisticky významný.

Co se týče teritoriální dimenze, hladina sociálního kapitálu se výrazně neliší na hladině regionů NUTS2, za které jsou data reprezentativní. Regiony soudržnosti jsou v tomto smyslu příliš veliké a homogenní na to, aby bylo možné rozlišit mezi nimi nějaké rozdíly (až na výjimku regionu Jihozápad a Severozápad, které představují opačné póly na škále indexu sociálního kapitálu a navzájem se od sebe významně liší). Sociální kapitál však závisí na velikosti obce určené počtem jejích obyvatel. Pozorovatelný trend je, že čím větší obec, tím nižší hladina sociálního kapitálu. Obce s počtem obyvatel menším než 15 000 se významně liší od měst nad 80 000 obyvatel.

Je možné shrnout, že hladina sociálního kapitálu souvisí spíše s socioekonomickými individuálními faktory, než s místem, kde jednotlivec žije. Jelikož je však sociální kapitál nižší ve velkých sídlech a současně byl naměřen nejnižší kapitál v regionu Severozápad, který je nejméně urbanizovaným regionem v ČR, je možné vyvodit závěr, že sociální kapitál do jisté míry závisí na stupni urbanizace oblasti, ve které jednotlivec žije.

Literatura:

Goetz, Stephan J., Rupasingha, Anil. 2006. Wal-Mart and Social Capital. *American Agricultural Economics Association* 88, 5 1304-1310.

Halpern, David, 2005. *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.

Hart, Joep de, Dekker, Paul. 2003. „A Tale of Two Cities: Local Patterns of Social Capital“ in *Generating Social Capital*. Ed. by Stolle, Dietlind, Hooghe, Marc. New York: Palgrave Macmillan.

Harper, Rosalyn, Kelly, Maryanne. 2003. *Measuring Social Capital in the United Kingdom*. National Statistics Report. Office for National Statistics UK.

Stolle, Dietlind. 2004. „Communities, Social Capital, and Local Government: Generalized Trust in Regional Settings.“ In [ed] Prakash, S. Selle, P.: *Investigating Social Capital. Comparative Perspective on Civil Society, Participation and Governance*. Sage India Ltd.

Whiting, Elizabeth, Harper, Rosalyn. 2003. *Young people and Social Capital*. Office for National Statistics. London.

